

„Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 14/’99

Maria Wójcicka

Oczekiwania studentów wobec studiów i wybranego kierunku

Komunikat z badań¹

W artykule zostały przedstawione wyniki badań ankietowych, których celem było określenie, jakimi względami kieruje się młodzież podejmująca studia. Przyjęto, że deklaracje na ten temat może różnicować kierunek oraz tryb (stacjonarny, inne) studiów. Badaniami objęto dwa kolejne roczniki (1996/97 i 1997/98) studentów I roku wybranych kierunków Uniwersytetu Warszawskiego. W pierwszym roczniku dominowały kierunki społeczne i ekonomiczne, a wśród nich te, które przygotowują do zawodów uznawanych obecnie przez młodzież za atrakcyjne i stwarzające szansę szybkiej kariery oraz wysokich dochodów. W drugim – występowały kierunki przyrodnicze i ścisłe, dające przyszłym absolwentom nie tyle poczucie stabilnej przyszłości i zawód konkurencyjny na rynku pracy, ile możliwość realizacji zainteresowań wybraną dyscypliną wiedzy akademickiej. Uzyskane wyniki pozwoliły ująć zebrane wypowiedzi w pewne reguły. Dotyczy to zarówno oczekiwań związanych z wyborem drogi zawodowej poprzez studia, jak i z wyborem określonego kierunku studiów. Badania ukazały, że – mimo zróżnicowania poglądów w zależności od kierunku studiów – w obu objętych obserwacją próbach najwyraźniej rysuje się prorynkowa orientacja młodzieży.

Problem

Przeprowadzone w 1997 r. na Uniwersytecie Warszawskim badania dotyczące warunków kształcenia na studiach odpłatnych i nieodpłatnych² miały m.in. umożliwić odpowiedź na pytanie, czy skokowy przyrost liczby studentów – zwłaszcza na niektórych kierunkach w trybie studiów odpłatnych – wpływa na poziom kształcenia w sensie subiektywnym (odczucia studentów) oraz obiektywnym (przygotowanie studentów, programy, warunki studiowania itp.). Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzono, że opinie studentów na temat jakości kształcenia niekoniecznie zależą od tempa wzrostu naboru. Badania wykazały ponadto, że opinie te są mniej zróżnicowane między studiującymi odpłatnie i nieodpłatnie, niż zakłada potoczna wiedza. Tu jednak dokonano zastrzeżenia, iż na podstawie zgromadzonych danych trudno oszacować, w jakim stopniu jest to rezultatem zbl-

¹ Temat zrealizowany ze środków na badania statutowe (544/51/96).

² Temat zrealizowany na zlecenie władz Uniwersytetu Warszawskiego ze środków na badania własne (BW 1394 R).

zonych warunków kształcenia na studiach odpłatnych i nieodpłatnych, w jakim zaś odmiennych motywacji studentów podejmujących studia stacjonarne, zaoczne oraz wieczorowe.

Ostatnia konstatacja posłużyła za punkt wyjścia do sformułowania problemu badawczego dotyczącego oczekiwań młodzieży związanych ze studiami. Podjęto próbę określenia, czy w warunkach ogólnego wzrostu zainteresowania studiami, masowości kształcenia na poziomie wyższym, 1) studia postrzegane są w kategoriach autotelicznych, jako wartość sama w sobie, 2) czy oczekiwania studentów są bardziej konkretne, a u podłoża ich wyborów leżą względy instrumentalne, perspektywa kariery i dochodów zapewniających dostatnie życie, czy też 3) studia są traktowane jako bliżej nieokreślona inwestycja, która może się kiedyś „przydać”; dalej – czy motywy podejmowania studiów różnicuje kierunek oraz tryb studiowania³.

W pracy *Wykształcenie i rynek* (Białecki, Sikorska, red. 1998), w której przedstawione zostały wyniki badań dotyczących zmieniającej się roli wykształcenia w okresie przechodzenia do demokracji i gospodarki rynkowej, I. Białecki przypomina badania tego problemu sprzed 1989 r. Uzyskane wówczas wyniki wskazywały, iż w deklaracjach badanych – niejako programowo – akcentowana była wówczas autoteliczna wartość wykształcenia; względy instrumentalne stawiano na drugim miejscu (Koralewicz-Zębik 1974; Misztal 1979; Wiśniewski 1984). Na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w 1996 r., którymi objęto miejską próbę dorosłych Polaków, ich autorzy stwierdzają m.in., że czynnikiem najsilniej determinującym wybór kierunku studiów dla swoich dzieci okazało się przekonanie o atrakcyjności danego kierunku, utożsamianej z wysokością zarobków (Białecki, Sikorska, red. 1998, s. 68). Wyniki przedstawione w niniejszym artykule odnoszą się do opinii w tej kwestii samych zainteresowanych – studentów.

W badaniach wykorzystany został kwestionariusz ankiety zastosowanej do analizy warunków kształcenia na Uniwersytecie Warszawskim. Kwestionariusz zawierał ponadto blok pytań przygotowanych na potrzeby realizacji niniejszego tematu, dotyczących oczekiwań związanych ze studiami oraz motywami wyboru kierunku. Odpowiedzi na te pytania nie były wcześniej wykorzystywane ani w raporcie (Wnuk-Lipińska, Wójcicka 1997), ani w dotychczas publikowanych pracach (Wójcicka, Wnuk-Lipińska 1997).

Charakterystyka badanych

Badaniami objęto studentów I roku Uniwersytetu Warszawskiego. W pierwszym etapie, czyli pod koniec letniego semestru roku akademickiego 1996/97, wybrano kierunki realizujące 5-letnie stacjonarne i inne (wieczorowe – zaoczne) programy studiów magisterskich, na które nabór na studia odpłatne ma charakter masowy. Na tej podstawie

³ W omawianym kontekście istotne byłoby prześledzenie relacji występujących między oczekiwaniami oraz cechami społecznymi, demograficznymi i innymi, np. płcią. Nawiązując tu do determinant szans edukacyjnych młodzieży. Najczęściej w tym kontekście rozważa się: płeć, klasę społeczną, pochodzenie etniczne oraz kategorie zaliczane do szkolnictwa specjalnego. Za mniej udokumentowaną cechę uchodzi miejsce zamieszkania rodziny. Wyjaśnienie tych wzorów z perspektywy socjologii interakcjonistycznej wywodzi się z teorii naznaczania (Meighan 1993; por. także Białecki 1982). Problem, choć interesujący, nie jest możliwy do podjęcia z powodu ograniczonej liczebności próby.

wytypowano osiem kierunków humanistyczno-prawno-społecznych: prawo, archeologię, historię, ekonomię, zarządzanie, dziennikarstwo, nauki polityczne i stosunki międzynarodowe⁴. Jak widać, jest to niejednorodna grupa kierunków. Niektóre spośród nich, jak prawo czy historia, odpowiadają „klasycznym” dyscyplinom wiedzy uniwersyteckiej, inne – zarządzanie, dziennikarstwo czy stosunki międzynarodowe – już w nazwie sugerują ukierunkowanie profesjonalne. Fakt, iż masowo oblegane są kierunki postrzegane jako atrakcyjne na rynku pracy, ale także tradycyjne kierunki reprezentujące dyscypliny akademickie, może wskazywać na prawdopodobieństwo wystąpienia większego zróżnicowania oczekiwań studentów wobec studiów, niż zaprezentowali to dorośli mieszkańcy miast (Białecki, Sikorska, red. 1998).

W drugim etapie badań, zrealizowanym pod koniec letniego semestru roku akademickiego 1997/98, wybrano te kierunki, na których realizowane są 5-letnie studia magisterskie tylko w trybie stacjonarnym, czyli nieodpłatnie. Chodziło o rozszerzenie w badanej populacji udziału kierunków mniej obleganych przez młodzież, których wybór dyktowany jest w mniejszym stopniu modą czy atrakcyjnością kariery zawodowej, w większym zaś – względami autotelicznymi: zainteresowaniem określoną dyscypliną wiedzy. Przyjmując takie założenie, wytypowano kierunki przyrodnicze i ścisłe: chemię, fizykę i biologię oraz – mogącą łączyć obydwa punkty widzenia na przyszły zawód – matematykę⁵. Jest to grupa kierunków znacznie bardziej jednorodna niż poprzednia.

Forma prezentacji uzyskanych wyników – według roczników studiów – stanowi odzwierciedlenie przedstawionych uprzednio etapów realizacji badań⁶.

W obu objętych obserwacją rocznikach studentów I roku wystąpił niemal równy udział kobiet i mężczyzn, z niewielką, 1-procentową przewagą tych ostatnich. Zdecydowaną większość stanowili natomiast absolwenci liceów ogólnokształcących. W zależności od kierunku, w roczniku 1996/97 stanowili oni 82–92% respondentów. W przedziale tym nie zmieścili się jedynie studenci archeologii (64%) oraz ekonomii (76%), gdzie zaobserwowano znacznie większy niż na pozostałych kierunkach udział absolwentów średnich szkół zawodowych⁷. Typ ukończonej szkoły średniej nie różnicował studentów na kierunkach przyrodniczych i ścisłych; w każdym z czterech wyróżnionych kategorii respondentów absolwenci liceów stanowili ok. 92%.

⁴ Badania metodą ankiety audytorijnej zrealizowano na próbie losowej grup studenckich. Pod tym względem próbę zrealizowano niemal w 100% – nie udało się dotrzeć tylko do jednej spośród wylosowanych grup. W związku z niższą niż zakładano frekwencją na zajęciach, próba zrealizowana (1235 respondentów) była wyraźnie mniej liczna od założonej na podstawie liczebności grup (1825). W okresie realizacji badań (maj) część studentów w odbywała praktyki w terenie, część – po wykorzystaniu „zerowego” terminu egzaminów – wcześniej zakończyła semestr. Respondenci stanowią 35% wszystkich studiujących w trybie stacjonarnym, wieczorowym i zaocznym na I roku wytypowanych kierunków. Można uznać, że odpowiedzi uzyskane w wyniku badań ankietowych są reprezentatywne dla studentów I roku tych kierunków na Uniwersytecie Warszawskim. Dokładniejszy opis próby można znaleźć w: Wójcicka, Wnuk-Lipińska 1997.

⁵ Podobnie jak w 1997 r., i tym razem zastosowano dobór losowy grup studenckich. Badaniem objęto 344 studentów studiów stacjonarnych na wytypowanych kierunkach, co stanowi ponad 46% wszystkich studiujących na I roku. Dokładniejszy opis próby w raporcie: Wójcicka 1999.

⁶ Nie oznacza to, iż rocznik studentów jest traktowany jako zmienna różnicująca uzyskiwane wyniki badań.

⁷ W przypadku studentów ekonomii chodzi tu o licea ekonomiczne.

Badani podejmowali studia odpłatne przeważnie po nieudanej próbie dostania się na studia nieodpłatne (81%). Warto jednak odnotować, że ponad 22% studentów zaocznych w ogóle nie podjęło takiej próby; dotyczyło to również 12% respondentów studiujących wieczorowo.

Ponad 50% studentów rocznika 1996/97 i ponad 40% rocznika 1997/98 to mieszkańcy Warszawy. Dalsze 20% w obu rocznikach pochodzi z małych ośrodków lokalnych (wieś i miasto do 20 tys. mieszkańców). W roczniku 1997/98 w ramach kierunków nie występuje istotne statystycznie zróżnicowanie między kategoriami wyróżnionymi według miejsca stałego zamieszkania. W roczniku 1996/97 większe znaczenie różnicujące ma pod tym względem tryb studiowania niż kierunek: studenci zaoczeni częściej niż pozostali wywodzą się z mniejszych ośrodków lokalnych, czyli liczących mniej niż 100 tys. mieszkańców.

Podobnie jak miejsce stałego zamieszkania, również wykształcenie rodziców nie różnicuje studentów ujmowanych według kierunku studiów. Ponad 50% rodziców badanych studentów rocznika 1996/97 (51% matek i 63% ojców) oraz ponad 40% w roczniku 1997/98 (45% matek i 48% ojców) legitymuje się wykształceniem wyższym.

Dokładniejszą analizę danych dotyczących cech społecznych w ujęciu zasygnalizowanym wcześniej, jak również danych charakteryzujących ich ścieżki edukacyjne i osiągnięcia przed podjęciem studiów zawiera odrębny raport (Wójcicka 1999)⁸. Ogólna konkluzja wynikająca z tej analizy jest taka, iż omawiane roczniki studentów I roku niewiele różnią się między sobą pod względem cech społecznych i edukacyjnych zarówno w ramach kierunków, jak i trybu studiów. Warto również zwrócić uwagę, iż w badanej populacji ujawniają się te same tendencje i prawidłowości, jakie charakteryzują generalną populację studentów (*Edukacja...* 1996, s. 118).

Oczekiwania studentów związane ze studiami

Deklaracje badanych studentów dotyczące oczekiwań, jakie wiążą z ukończeniem studiów, mierzone były skalą czteropunktową. Oczekiwania te scharakteryzowano za pomocą dziewięciu cech uwidoczonych w tabeli 1. Zawarto w niej odsetki osób, które uznały poszczególne cechy za zdecydowanie ważne przy podejmowaniu decyzji o studiach.

W interesującym nas ujęciu (kierunek studiów) największe zróżnicowanie opinii występuje w przypadku *przygotowania do konkretnego zawodu*. Biorąc pod uwagę częstotliwość wskazań, cecha ta znajduje się zdecydowanie na pierwszym miejscu na 3 spośród 12 objętych badaniami kierunkach: na prawie zdecydowanie ważną okazała się dla ok. 79% badanych, na chemii – dla ok. 71%, a na dziennikarstwie dla 64%. Na innych kierunkach, na których również obserwujemy jej wysoką lokatę (ekonomia, archeologia, stosunki międzynarodowe czy biologia) cecha ta znajduje się pod względem częstotliwości wyboru na poziomie zbliżonym do dwóch innych, traktowanych z nią równorzędnie: *niezależności sądu* oraz *krytycyzmu w myśleniu*. W odniesieniu do tej grupy kierunków mamy zatem do czynienia z takim wzorem oczekiwań wobec studiów, w którym

⁸ Raport jest dostępny w Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego.

Tabela 1

Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czego oczekujesz od studiów? W co powinny Cię wyposażać? Na ile jest ważne dla Ciebie, aby studia zapewniły... (według kierunku studiów, w procentach)*^a

Cechy	Rocznik 1996/97										Rocznik 1997/98			
	P	E	A	H	DZ	SM	NP	Z	CH	F	M	B		
Ogólny rozwój intelektualny	77,6	73,7	81,4	80,6	84,0	83,7	74,5	76,7	82,7	68,6	65,2	76,4		
Przygotowanie do konkretnego zawodu	78,6	55,2	48,3	24,8	64,0	50,0	39,1	49,2	70,7	38,1	34,8	62,2		
Przygotowanie do pracy naukowej	14,2	8,2	40,8	28,1	9,5	8,4	20,4	5,8	36,3	41,7	13,5	52,8		
Umiejętność współpracy z innymi ludźmi	41,9	47,3	30,9	40,6	49,3	40,2	48,1	45,8	48,0	28,6	34,8	48,9		
Krytycyzm w myśleniu	50,3	41,5	38,6	60,6	50,7	51,6	54,6	28,8	42,7	54,9	43,8	53,9		
Niezależność sądu	64,1	48,8	44,2	60,9	60,3	63,3	64,2	38,7	51,4	53,6	44,3	63,3		
Umiejętność samookształcenia	59,7	53,2	62,6	59,2	55,4	59,2	55,0	49,2	64,9	72,1	61,8	69,7		
Przygotowanie menedżerskie	13,6	27,3	5,1	6,3	17,8	15,3	14,8	68,1	8,1	10,8	4,5	16,7		
Umiejętność twórczego wykorzystania posiadanej wiedzy	75,5	72,8	72,7	66,4	82,4	77,1	74,3	80,7	80,0	73,8	70,5	81,1		

^a Skala od 1 – „zdecydowanie ważne” do 4 – „zdecydowanie nieważne”. W tabeli podano jedynie odsetek odpowiedzi 1 – „zdecydowanie ważne”. Zaznaczono dane wskazujące, że różnice między kategoriami respondentów, wyróżnionymi w ramach każdego rocznika kierunku studiów, są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,01$.

P – prawo; E – ekonomia; A – archeologia; H – historia; DZ – dziennikarstwo; SM – stosunki międzynarodowe; NP – nauki polityczne; Z – zarządzanie; CH – chemia; F – fizyka; M – matematyka; B – biologia.

Tabela 1

profesjonalizm w określonej dziedzinie – bez względu na to, co kryje się pod tym pojęciem – winien być wspierany sprawnością intelektualną, niezależnością sądów i krytycznym podejściem do problemów zawodowych.

Utożsamianie studiów z okresem *przygotowania do pracy naukowej* najsilniej zaznacza się na kierunkach reprezentujących uniwersyteckie dyscypliny wiedzy: na biologii (ok. 53% wskazań), fizyce (ok. 42%) oraz archeologii (41%). Na przykład dla studentów fizyki najbardziej nośnymi cechami decydującymi o podjęciu studiów – pomijając *ogólny rozwój intelektualny*, cechą, która nie różnicuje badanych – są: *umiejętność samokształcenia* (72%), *krytycyzm w myśleniu* (55%) oraz *niezależność sądu* (54%). Dla wielu z nich przygotowanie do konkretnego zawodu jest równoznaczne z przygotowaniem do pracy naukowej; ok. 34% badanych z tego kierunku myśli o pracy naukowej po ukończeniu studiów⁹.

Jest wreszcie jeden kierunek wymagający odrębnego omówienia: zarządzanie. Największy odsetek respondentów z tego kierunku (68%) wskazuje na *przygotowanie menedżerskie* jako na cechę zdecydowanie ważną przy podejmowaniu decyzji o studium. Następne pod względem ważności cechy występujące w tej kategorii badanych to *przygotowanie do konkretnego zawodu* (49%) oraz *umiejętność współpracy z innymi ludźmi* (ok. 45%). W wyborach studentów tego kierunku najsilniej daje o sobie znać jego nachylenie profesjonalne, oczekiwanie przygotowania o ściśle określonym profilu zawodowym. Warto zwrócić uwagę, iż, w porównaniu ze studentami z innych kierunków, stosunkowo nisko lokowane są tu takie cechy jak *niezależność sądu* (ok. 39%) czy *krytycyzm w myśleniu* (ok. 29%).

W świetle przytoczonych dotychczas opinii badanych studentów wypada stwierdzić, że na oczekiwaniach związanych ze studiami silnie waży kierunek studiów. Z jednej strony, czynnikiem różnicującym te opinie jest zakres profesjonalizacji kierunku i jego aktualne „notowania” na rynku pracy, z drugiej – nachylenie akademickie, dyscyplinowe, sprzyjające ogólnemu rozwojowi intelektualnemu i pracy, w której liczy się umiejętność twórczego wykorzystywania posiadanej wiedzy. Mamy wreszcie do czynienia i z takim kierunkiem (prawo), który łączy w sobie obie cechy: tradycję uniwersytecką i szeroko funkcjonujące w świadomości społecznej przekonanie o jego walorach rynkowych.

Analiza czynnikowa (z rotacją Varimax), pozwalająca ustalić, czy oczekiwania badanych związane ze studiami układają się w jakieś wzory, tzn. czy można mówić o zasadach porządkujących ich wybór, wprowadza pewne korekty do przedstawionej uprzednio typologii wypowiedzi respondentów.

W każdym z badanych roczników zostały wyodrębnione trzy czynniki. Podstawowy zespół cech wchodzących w ich skład jest zasadniczo zbieżny, choć występują pewne przesunięcia związane z ich pozycją czy rangą (tabela 2).

• **Czynnik 1** obejmuje cechy istotne w procesie myślenia twórczego – **przygotowania do rozwiązywania problemów**, zachowania się w sytuacjach nowych, trudnych. Do cech o najsilniejszych ładunkach w tym czynniku należą: *niezależność sądu*, *krytycyzm w myśleniu* oraz *umiejętność samokształcenia*. W roczniku 1996/97 w tej grupie znajduje się ponadto *umiejętność współpracy z innymi ludźmi*.

⁹ Na podstawie odpowiedzi na pytanie *Co chciał(a)byś robić po studiach, gdzie chciał(a)byś pracować?*

Tabela 2
 Oczekiwania związane ze studiami. Analiza czynnikowa z rotacją Varimax^a

Oczekiwania związane ze studiami	Ładunki czynnikowe (rocznik 1996/97)			Ładunki czynnikowe (rocznik 1997/98)		
	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik I	czynnik II	czynnik III
Niezależność sądu	0,81	0,00	-0,01	0,73	0,26	0,20
Krytycyzm w myśleniu	0,78	-0,11	0,02	0,80	0,02	0,13
Umiejętność samokształcenia	0,61	0,16	0,18	0,63	0,00	0,02
Umiejętność współpracy z innymi ludźmi	0,48	0,46	0,06	0,22	0,76	0,21
Umiejętność twórczego wykorzystania wiedzy	0,48	0,25	0,07	0,63	0,28	-0,07
Przygotowanie do konkretnego zawodu	-0,09	0,75	0,05	-0,03	0,55	-0,46
Przygotowanie menedżerskie	0,18	0,75	-0,10	0,07	0,80	-0,03
Przygotowanie do pracy naukowej	-0,05	0,06	0,91	0,58	0,02	-0,59
Ogólny rozwój intelektualny	0,33	-0,09	0,44	0,30	0,09	0,70
Procent wyjaśnianej wariancji	27,4	14,4	11,4	31,5	14,9	12,3

^a Wyróżniono dane dotyczące cech o najsilniejszych ładunkach w każdym czynniku.

Czynnik I – przygotowanie do rozwiązywania problemów.

Czynnik II – przygotowanie zawodowe, menedżerskie.

Czynnik III – przygotowanie do pracy naukowej.

• **Czynnik II** odnosi się do **przygotowania zawodowego** o profilu odpowiadającym wybranemu kierunkowi studiów. W tej grupie najsilniejszą cechą jest *przygotowanie menedżerskie*. Na kierunkach przyrodniczych i ścisłych zbliżony ładunek do przygotowania menedżerskiego ma *umiejętność współpracy z innymi ludźmi*.

• **Czynnik III** obejmuje cechy nawiązujące do **ogólnych dyspozycji intelektualnych**, ze wskazaniem na pracę naukową.

I w tym przypadku zróżnicowanie akcentów – roli poszczególnych cech w obrębie wyróżnionych czynników – wskazuje na znaczenie specyfiki kierunków, na których studiują studenci z badanych roczników. Na przykład w grupie obejmującej zarządzanie, prawo, dziennikarstwo i stosunki międzynarodowe zrozumiela wydaje się zbliżona ranga i wartość ładunków *umiejętności współpracy z innymi ludźmi* w dwóch czynnikach: I i II. Jest to bowiem cecha, która – oprócz umiejętności zawodowych – w tych konkretnych przypadkach decyduje o sukcesie i karierze zawodowej. Podobnie łatwo można wytłumaczyć przesunięcie tej cechy z I do II czynnika w grupie kierunków przyrodniczych i ścisłych.

Jeśliby potraktować wyróżnione czynniki jako pewne reguły, które w obu próbach zostały ukształtowane na podstawie odmiennych przesłanek, to przesłanki te można sprowadzić do następujących:

1. Studia zapewnią opanowanie umiejętności twórczego podchodzenia do problemów zawodowych, dostrzegania i rozwiązywania tych problemów, pracy zespołowej; należy sądzić, że mają tym samym przygotować do wykonywania zawodu, w którym istotna jest *kreatywność*. Podobnie jest na kierunkach przyrodniczych i ścisłych: układ wyróżnionych cech wskazuje, iż studia mają przygotować osobowości, których ważną cechą jest *kreatyw-*

ność. Stosunkowo wysoka pozycja *przygotowania do pracy naukowej* (0,58) sugeruje, że silniej zaznaczają się tu oczekiwania nawiązujące do tradycji, akademickiego wzoru studiów.

2. Studia przygotowują do konkretnego zawodu – wykształcą profesjonalistę w wybranej dziedzinie; wiedza i umiejętności zawodowe, również umożliwiające kierowanie innymi ludźmi, mają sprzyjać osiągnięciu sukcesu w zawodzie.

3. Studia wpłyną na ogólny rozwój dyspozycji intelektualnych, dając tym samym podstawy do pracy badawczej i kariery naukowej. W grupie kierunków przyrodniczych i ścisłych najsilniejszą rangę ma ogólny rozwój intelektualny, umożliwiający dostosowywanie się do wymagań konkretnego zawodu, także do wymagań stawianych w pracy naukowej.

Warto zauważyć, iż każda z omówionych reguł odwołuje się do jednego z trzech modeli uniwersytetu europejskiego: pierwsza – do modelu uniwersytetu brytyjskiego, ukierunkowanego na kształtowanie osobowości młodzieży, ujawnianie i rozwijanie jej twórczych cech; druga – do francuskiego uniwersytetu profesjonalnego; trzecia – do uniwersytetu badawczego, którego uosobieniem jest liberalny uniwersytet niemiecki (Gellert 1993).

Z poznawczego punktu widzenia warto by prześledzić natężenie występowania omówionych reguł w ramach poszczególnych kierunków studiów. Na obecnym etapie badań, ze względu na ograniczoną liczebność próby, nie jest to jednak możliwe. Na przykładzie jednego rocznika (1996/97) można natomiast sprawdzić, czy zaobserwowane prawidłowości odnoszą się również do trybu studiów.

Istotne zróżnicowanie poglądów między kategoriami wyróżnionymi ze względu na tę zmienną dotyczy tylko trzech przypadków (tabela 3). Chodzi tu o *przygotowanie do konkretnego zawodu*, które – jako zdecydowanie ważne – najczęściej wymieniają studenci wieczorowi (ok. 66%); *przygotowanie do pracy naukowej*, również najczęściej występujące w kategorii studentów wieczorowych (22%) oraz o *przygotowanie menedżerskie*, które jako ważny argument najczęściej wysuwane jest przez studentów zaocznych (ok. 28%).

Tabela 3

Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czego oczekujesz od studiów? W co powinny Cię wyposażyć? Na ile jest ważne dla Ciebie, aby studia zapewniły...* (w procentach)^a

Cechy	Tryb studiów – rocznik 1996/97		
	dzienne	zaoczne	wieczorowe
Ogólny rozwój intelektualny	75,6	78,0	79,9
Przygotowanie do konkretnego zawodu	52,9	50,9	65,9
Przygotowanie do pracy naukowej	13,5	16,2	22,1
Umiejętność współpracy z innymi ludźmi	39,2	40,5	46,1
Krytycyzm w myśleniu	50,0	38,4	47,3
Niezależność sądu	56,1	50,6	58,5
Umiejętność samokształcenia	54,7	57,3	58,5
Przygotowanie menedżerskie	18,8	27,7	12,0
Umiejętność twórczego wykorzystania posiadanej wiedzy	71,0	78,0	74,2

^a Skala od 1 – „zdecydowanie ważne” do 4 – „zdecydowanie nieważne”. W tabeli podano jedynie odsetek odpowiedzi 1 – „zdecydowanie ważne”, według trybu studiów. Zaznaczono dane wskazujące, że różnice między kategoriami respondentów, wyróżnionymi według trybu studiów, są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,01$.

Wyniki przeprowadzonego badania wskazują, że rok i tryb studiów nie są cechą determinującą oczekiwania związane ze studiami. Potwierdzają to również dane przedstawione w tabeli 4. Zawarto w niej wyniki obliczeń siły związku między wyodrębnionymi czynnikami a kierunkiem i trybem studiów; posłużono się stosunkiem korelacyjnym (*eta*).

Tabela 4

Związek między oczekiwaniami studentów określonymi na podstawie wyróżnionych czynników a tryb i kierunek studiów

Czynniki	Wielkości stosunków korelacyjnych		
	1996/97		1997/98
	tryb studiów	kierunek	kierunek
Przygotowanie do rozwiązywania problemów (czynnik I)	0,07	0,15	0,22
Przygotowanie zawodowe, menedżerskie (czynnik II)	0,11	0,44	0,31
Przygotowanie do pracy naukowej (czynnik III)	0,14	0,32	0,18

W konkluzji rozważań zawartych w tej części artykułu wypada stwierdzić, iż w odniesieniu do każdego z trzech czynników tryb studiów słabo – choć istotnie w sensie statystycznym – różnicuje oczekiwania badanych wobec studiów. Obserwujemy natomiast silny związek między kierunkiem studiów a czynnikiem II, mówiącym o znaczeniu, jakie badani nadają możliwości zdobycia poprzez studia profesjonalnego wykształcenia. Związek ten zaznacza się szczególnie wyraźnie w grupie kierunków humanistyczno-prawno-społecznych; mniej ostro występuje natomiast w grupie kierunków przyrodniczych i ścisłych.

Motywy wyboru kierunku studiów

Przytoczone dotychczas wyniki wskazują, że już nawet przy ogólnych sformułowaniach związanych z decyzjami podejmowania studiów dość wyraźnie zaznacza się racjonalny punkt widzenia na wartość dyplomu uniwersyteckiego. Tendencja ta – jak pokażą dalej przytoczone wyniki – wystąpi zdecydowanie bardziej wyraziście przy omawianiu motywów wyboru kierunku studiów.

W każdym roczniku motywy wyboru kierunku układają się trochę inaczej (tabela 5). W grupie kierunków humanistyczno-prawno-społecznych obserwujemy istotne statystycznie zróżnicowanie między kierunkami studiów w przypadku każdego wymienionego powodu wyboru kierunku. Na kierunkach przyrodniczych i ścisłych zróżnicowanie to odnosi się już tylko do kilku, i to bardzo specyficznych cech. Omówimy obie grupy kierunków oddzielnie.

Spośród podanych czternastu powodów mogących mieć wpływ na wybór kierunku studiów¹⁰, studenci z pierwszej grupy kierunków najliczniej wybierają dwa: *zainteresowała mnie ta dziedzina wiedzy, chcę ją studiować oraz po studiach mam szansę wykonywa-*

¹⁰ Badani oceniali wymienione czynniki na skali 3-punktowej, co zaznaczono w opisie tabeli 5.

Tabela 5
Rozkład odpowiedzi na pytanie: Dlaczego wybrałeś(aś) ten kierunek studiów? (według kierunku studiów, w procentach)^a

Powody wyboru kierunku	Rocznik 1996/97							Rocznik 1997/98				
	P	E	A	H	DZ	SM	NP	Z	CH	F	M	B
Studia na tym kierunku pozwalają zdobyć szeroką wiedzę ogólną	35,9	21,4	40,1	39,2	46,7	76,5	64,5	43,3	22,7	35,6	11,1	28,6
Zainteresowała mnie ta dziedzina wiedzy, chcę ją studiować	70,7	65,9	77,6	76,9	74,7	82,7	82,7	60,0	62,7	74,4	78,9	74,7
Dyplom wyższej uczelni zawsze może się przydać w życiu	53,4	67,1	48,3	43,8	44,0	46,9	45,5	58,3	40,0	29,9	50,0	39,6
Studia są drogą do zawodu, który chcę wykonywać	80,4	64,2	40,1	24,6	60,0	67,3	41,8	70,8	44,0	35,6	51,1	60,4
Studia są drogą do pracy naukowej w dziedzinie, która mnie interesuje	9,9	11,6	34,0	22,3	8,0	9,2	14,5	1,7	30,7	49,4	13,3	54,9
Studia są drogą do pracy o twórczym charakterze	34,8	23,1	40,1	48,5	60,0	45,9	41,8	30,8	24,0	49,4	42,2	46,2
Studia odsuwają na później okres pracy i stabilizacji	20,7	13,9	19,7	23,1	22,7	7,1	25,5	10,8	16,0	21,8	15,6	14,3
Po studiach mam szansę wykonywania ciekawej pracy	83,2	75,7	63,9	43,1	77,3	87,8	72,7	84,2	52,0	51,7	72,2	68,1
Po studiach mam szansę prowadzenia samodzielnej działalności	55,2	45,7	11,6	23,8	29,3	22,4	29,1	51,7	12,0	20,7	24,4	30,8
Po studiach łatwo o pracę. Ludzie z takim wykształceniem są poszukiwani	68,8	83,8	17,7	21,5	38,7	50,0	37,3	78,3	42,7	34,5	58,9	36,3
Po studiach spodziewam się pracy, która przyniesie wysokie dochody	58,1	72,8	10,9	13,1	45,3	43,9	40,9	65,0	28,0	14,9	40,0	20,9
Po studiach mam szansę na znalezienie atrakcyjnej pracy poza granicami Polski	15,2	20,8	15,6	6,2	16,0	44,9	21,8	17,5	20,0	19,5	10,0	26,4
Po studiach mam szansę na wykonywanie pracy/zapewniającej szerokie kontakty międzynarodowe	26,2	30,6	21,1	10,8	33,3	70,4	43,6	30,8	28,0	14,9	8,9	23,1
Te studia stwarzają możliwość szybkiego awansu w przyszłej pracy	31,7	50,3	3,4	5,4	20,0	37,8	26,4	56,7	9,3	8,0	5,6	12,1

^a Skala od 1 – „miało to duży wpływ” do 3 – „nie miało to wpływu”. W tabeli podano jedynie odsetek odpowiedzi 1 – „miało to duży wpływ”. Zaznaczono dane wskazujące, że różnice między kategoriami respondentów, wyróżnionymi w ramach każdego rocznika według kierunku studiów, są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,01$.

P – prawo; E – ekonomia, A – archeologia; H – historia; DZ – dziennikarstwo; SM – stosunki międzynarodowe; NP – nauki polityczne; Z – zarządzanie; CH – chemia; F – fizyka; M – matematyka; B – biologia.

nia ciekawej pracy. Pierwszy powód najczęściej podają studenci nauk politycznych i stosunków międzynarodowych – w obu przypadkach wskazuje nań taki sam odsetek studentów (ok. 83%). Na możliwość wykonywania ciekawej pracy po ukończeniu studiów liczy najwięcej studentów ze stosunków międzynarodowych (88%), zarządzania (84%) oraz prawa (83%). Najmniej optymistów pod tym względem znajdujemy na historii (43%).

W poglądach badanych odzwierciedla się potoczna, aktualna wiedza o wartości dyplomu na rynku pracy, perspektywach zatrudnienia, możliwości awansu i szybkiego zrobienia kariery w zawodzie. Przekonanie iż *dyplom wyższej uczelni zawsze może się przydać w życiu* wyraża stosunkowo wielu studentów wszystkich kierunków: najwięcej przyszłych ekonomistów (67%), choć również często prezentują taki pogląd studenci zarządzania (58%) oraz prawa (53%). Podobnego zdania – jednak już mniej licznie – są studenci innych kierunków (44–47%).

Prawo, ekonomia i zarządzanie – to kierunki, których studenci wykazują najwięcej optymizmu i spokoju o własną przyszłość. Przekonanie, iż *po studiach łatwo o pracę*, ponieważ *ludzie z takim wykształceniem są poszukiwani* wyraża na tych kierunkach 69–84% badanych. Typowe jest tu również poczucie zabezpieczenia finansowego: opinię, iż *po studiach spodziewam się pracy, która przyniesie wysokie dochody* wyraża 58–73% respondentów. Na szybki awans liczy ok. 57% studentów zarządzania oraz 50% studentów ekonomii.

Na przeciwnym biegunie w stosunku do przedstawionych uprzednio lokuje się wypowiedzi studentów archeologii i historii. W tej kategorii badanych przekonanie o konkurencyjności własnych kwalifikacji na rynku pracy wyraża ok. 18% przyszłych archeologów oraz 21% historyków. Jeszcze mniejszą grupę stanowią ci, którzy przy wyborze kierunku liczyli na wysokie dochody (odpowiednio 11% i 13%); szybkiego awansu w przyszłej pracy spodziewają się już całkiem nieliczni (3% i 5%).

W przypadku pozostałych cech, którym studenci nadawali wysoką rangę przy wyborze kierunku obserwujemy mniejszą polaryzację. Większa częstotliwość wyboru danej cechy wiąże się przeważnie ze specyfiką kierunku, np. studiumy stosunki międzynarodowe znacznie częściej niż pozostali podkreślają, iż *po studiach mają szansę na wykonywanie pracy zapewniającej szerokie kontakty międzynarodowe* (ponad 70% wobec 21–44% na pozostałych kierunkach).

Jako powód wyboru kierunków przyrodniczych i ścisłych najliczniej występuje *zainteresowanie wybraną dziedziną wiedzy*. Na ten argument najczęściej powołują się studenci matematyki (ok. 79% badanych), najrzadziej – choć również często – studenci chemii (ok. 63%). Ci pierwsi najczęściej wyrażają także nadzieję na *ciekawą pracę po studiach* (72%); podobny pogląd zaprezentowało 68% studentów biologii oraz ponad połowa studentów chemii i fizyki.

Studentów matematyki wyróżnia od pozostałych w tej grupie kierunków największa popularność poglądu, iż *po studiach łatwo zdobędą pracę* (ok. 59%), ponieważ ludzie z wykształceniem takim jak ich są poszukiwani; 40% uważa ponadto, że *praca przyniesie im wysokie dochody*. Ten ostatni argument powołuje najmniej studentów fizyki (15%); co trzeci badany z tego kierunku wierzy, że w przyszłości łatwo zdobędzie pracę (34%). Najczęściej wskazywanym przez nich powodem wyboru kierunku było przeświadczenie, iż *studia są drogą do pracy o twórczym charakterze*. Częstotliwość wyboru tej cechy zbliża studentów fizyki i biologii. Kolejną analogię między studentami tych kierunków wi-

dać na przykładzie ich stosunku do twierdzenia, iż *studia są drogą do pracy naukowej w dziedzinie, która mnie interesuje*. Z poglądem tym najczęściej zgadzali się studenci biologii (ok. 55%) oraz fizyki (ponad 49%).

Mamy zatem z jednej strony prorynkowo zorientowanych studentów matematyki, z drugiej – studentów biologii i fizyki, częściej odwołujących się do zainteresowań, badawczego charakteru przyszłej pracy jako motywów wyboru kierunku studiów. Przy tak uproszczonym, dychotomicznym podziale cech wyróżnionych w tabeli 5, studenci chemii stanowią kategorię o najmniej wyraźnym profilu.

W wyniku analizy czynnikowej, dokonanej na podstawie danych dotyczących motywów wyboru kierunku studiów (tabela 5), w każdym roczniku wyodrębnione zostały cztery czynniki (tabela 6). Również tutaj ogólne „profile” tych czynników są w obu grupach kierunków bardzo zbliżone. Różnice dotyczą nieco odmiennego układu cech, których znaczenie w ramach każdego czynnika można uznać za drugorzędne.

- **Czynnik I** obejmuje cechy charakteryzujące **podejście prorynkowe**, w którym najsilniejsze ładunki mają dwie cechy: *po studiach łatwo o pracę, ludzie z takim wykształceniem są poszukiwani oraz po studiach spodziewam się pracy, która przyniesie wysokie dochody*.

- **Czynnik II** odwołuje się do cech wskazujących na **międzynarodowy kontekst przyszłej pracy zawodowej**. Najsilniejsze ładunki mają dwie cechy: *po studiach mam szansę na znalezienie atrakcyjnej pracy poza granicami Polski oraz po studiach mam szansę na wykonywanie pracy zapewniającej szerokie kontakty międzynarodowe*.

- **Czynnik III** obejmuje cechy, które wskazują na **zainteresowanie wybraną dziedziną wiedzy**, wybór drogi umożliwiającej w przyszłości realizację aspiracji poznawczych, naukowych, badawczych związanych z wybranym kierunkiem.

- **Czynnik IV** odzwierciedla **potoczne wyobrażenia o wartości dyplomu** ukończenia studiów, przeważnie bez względu na wybrany kierunek. Znalazły się tu takie cechy jak: *studia odsuwają na później okres pracy i stabilizacji czy dyplom uczelni zawsze może się przydać w życiu, ale także – jak to ma miejsce w przypadku grupy kierunków przyrodniczych i ścisłych – studia na tym kierunku pozwalają zdobyć szeroką wiedzę ogólną*.

Dane zawarte w tabelach 5 i 6 wskazują, że przy wyborze kierunku istotne znaczenie mają argumenty o charakterze instrumentalnym. Oznacza to z jednej strony – jak w przypadku niektórych kierunków z grupy humanistyczno-prawno-społecznych (tabela 5) – bezpieczne ulokowanie się na rynku pracy, wysokie zarobki, możliwość szybkiego awansu bądź usamodzielnienia się (czynnik I). Z drugiej strony – na co wskazuje układ cech w czynniku II na kierunkach przyrodniczych i ścisłych – możliwość szybkiego awansu jest upatrywana w międzynarodowym kontekście wykonywania przyszłego zawodu.

Niejako równolegle, lecz z mniejszą siłą, występuje nurt autoteliczny, reprezentowany w obu grupach kierunków w czynniku III przez takie argumenty jak: zainteresowanie wybraną dziedziną i chęć zgłębienia jej podczas studiów; możliwość pracy twórczej, naukowej.

Jest wreszcie czynnik IV, który tworzą cechy wybierane – jak można sądzić – przez część respondentów o niesprecyzowanych poglądach na temat własnej przyszłości. Warto jednak odnotować, że z poglądem, iż *studia odsuwają na później okres pracy i stabilizacji* identyfikuje się stosunkowo nieliczna grupa badanych (tabela 5).

Tabela 6

Tabela 6
Motywy wyboru kierunku studiów. Analiza czynnikowa z rotacją Varimax^a

Motywy wyboru kierunku studiów	Ładunki czynnikowe (1996/97)				Ładunki czynnikowe (1997/98)			
	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik IV	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik IV
Po studiach łatwo o pracę. Ludzie z takim wykształceniem są poszukiwani	0,77	0,12	-0,22	0,15	0,74	0,23	0,10	-0,06
Po studiach spodziewam się pracy, która przyniesie wysokie dochody	0,75	0,27	-0,26	0,10	0,73	0,30	0,09	-0,17
Po studiach mam szansę prowadzenia samodzielnej działalności	0,86	0,05	0,07	0,10	0,42	0,44	0,17	0,05
Te studia stwarzają możliwość szybkiego awansu w przyszłej pracy	0,63	0,43	-0,12	-0,01	0,30	0,63	-0,05	0,16
Po studiach mam szansę wykonywania ciekawej pracy	0,63	0,00	0,31	-0,13	0,39	0,08	0,55	0,04
Studia są drogą do zawodu, który chcę wykonywać	0,56	-0,03	0,18	-0,49	0,18	-0,02	0,73	-0,10
Po studiach mam szansę na znalezienie atrakcyjnej pracy poza granicami Polski	0,11	0,86	0,09	-0,01	0,08	0,83	0,098	-0,08
Po studiach mam szansę na wykonywanie pracy zapewniającej szerokie kontakty międzynarodowe	0,18	0,85	0,19	-0,07	-0,01	0,85	0,02	0,09
Studia są drogą do pracy o twórczym charakterze	0,06	0,06	0,68	0,13	-0,15	0,25	0,47	0,42
Studia są drogą do pracy naukowej w dziedzinie, która mnie interesuje	-0,16	0,05	0,57	-0,13	-0,49	0,21	0,57	0,18
Zainteresowałam mnie ta dziedzina wiedzy, chcę ją studiować	0,07	-0,05	0,57	-0,38	-0,07	-0,03	0,73	0,01
Studia na tym kierunku pozwalają zdobyć szeroką wiedzę ogólną	-0,01	0,17	0,55	0,18	-0,13	0,12	0,18	0,70
Studia odsuwają na później okres pracy i stabilizacji	0,02	-0,05	0,13	0,74	0,25	-0,07	-0,28	0,62
Dyplom wyższej uczelni zawsze może się przydać w życiu	0,39	-0,05	-0,07	0,51	0,56	-0,05	-0,09	0,17
Procent wyjaśnionej wariancji	24,0	13,9	9,3	8,5	22,0	15,9	10,7	7,8

^a Wyróżniono dane dotyczące cech o najsilniejszych ładunkach w każdym czynniku.

Czynnik I – podejście pro rynkowe.

Czynnik II – międzynarodowy kontekst pracy zawodowej.

Czynnik III – zainteresowanie wybraną dziedziną wiedzy.

Czynnik IV – wyobrażenia o wartości dyplomu ukończenia studiów.

Podobnie jak w przypadku oczekiwań związanych ze studiami, obserwujemy stosunkowo niewielki wpływ trybu studiów na wybór kierunku (tabela 7). Należy jednak przypomnieć, iż w roczniku objętym badaniami występują liczne analogie między warunkami kształcenia oraz sytuacją zawodową studentów dziennych i wieczorowych. Na ogół mieli oni wspólne zajęcia. Ponadto – w przeciwieństwie do studentów zaocznych, spośród których ponad 50% miało stałą pracę – na I roku pracował co dziesiąty badany student stacjonarny i wieczorowy (Wójcicka, Wnuk-Lipińska 1997). Nie wpłynęło jednak na polaryzację poglądów dotyczących motywów wyboru kierunku.

Tabela 7

Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Dlaczego wybrałeś(aś) ten kierunek studiów?*
(według trybu studiów, w procentach)^a

Motywy wyboru kierunku studiów	Tryb studiów – rocznik 1996/97		
	dienne	zaoczne	wieczorowe
Studia na tym kierunku pozwalają zdobyć szeroką wiedzę ogólną	43,4	45,7	35,8
Zainteresowała mnie ta dziedzina wiedzy, chcę ją studiować	69,5	75,9	74,8
Dyplom wyższej uczelni zawsze może się przydać w życiu	49,5	60,1	49,9
Studia są drogą do zawodu, który chcę wykonywać	58,8	60,7	64,2
Studia są drogą do pracy naukowej w dziedzinie, która mnie interesuje	12,7	12,5	16,6
Studia są drogą do pracy o twórczym charakterze	39,8	33,2	39,3
Studia odsuwają na później okres pracy i stabilizacji	21,1	14,3	17,8
Po studiach mam szansę wykonywania ciekawej pracy	75,4	73,8	74,8
Po studiach mam szansę prowadzenia samodzielnej działalności	38,2	33,5	43,8
Po studiach łatwo o pracę. Ludzie z takim wykształceniem są poszukiwani	59,1	53,0	49,0
Po studiach spodziewam się pracy, która przyniesie wysokie dochody	49,8	46,3	43,3
Po studiach mam szansę na znalezienie atrakcyjnej pracy poza granicami Polski	16,7	23,8	15,8
Po studiach mam szansę na wykonywanie pracy zapewniającej szerokie kontakty międzynarodowe	31,5	35,4	24,4
Te studia stwarzają możliwość szybkiego awansu w przyszłej pracy	28,5	39,0	23,5

^a Skala od 1 – „miało to duży wpływ” do 3 – „nie miało to wpływu”. W tabeli podano jedynie odsetek odpowiedzi 1 – „miało to duży wpływ”. Zaznaczono dane wskazujące, że różnice między kategoriami respondentów, wyróżnionymi według trybu studiów, są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,01$.

Lepsza znajomość zasad, jakimi kieruje się rynek pracy nakazuje studentom zaocznym częściej zgadzać się z twierdzeniem, iż *studia stwarzają możliwość szybkiego awansu w przyszłej pracy* oraz że *dyplom wyższej uczelni zawsze może się przydać w życiu*. Równocześnie, zapewne na skutek braku dostatecznej wiedzy na temat realiów życia zawodowego, studenci stacjonarni wykazują znacznie większy optymizm w kwestii przy-

szłej pracy i możliwości zatrudnienia niż pozostałe kategorie badanych. Z twierdzeniem, iż *Po studiach łatwo o pracę. Ludzie z takim wykształceniem są poszukiwani* zgodziło się ok. 60% studiujących stacjonarnie (wobec 49% studentów wieczorowych i 53% zaocznych).

Tabela 8

Związek między motywami wyboru kierunku studiów określonymi na podstawie wyróżnionych czynników a tryb i kierunek studiów

Czynniki	Wielkości stosunków korelacyjnych		
	1996/97		1997/98
	tryb studiów	kierunek	kierunek
Podejście prorynkowe (czynnik I)	0,03	0,61	0,39
Międzynarodowy kontekst przyszłej pracy (czynnik II)	0,12	0,33	0,21
Zainteresowanie wybraną dziedziną wiedzy (czynnik III)	0,05	0,34	0,20
Wartość dyplomu ukończenia studiów (czynnik IV)	0,08	0,18	0,27

Wyniki przedstawione w tabeli 8 potwierdzają wcześniej poczynione obserwacje. Tryb studiów nie różnicuje znacząco obrazu motywów wyboru przez studentów określonego kierunku. Zróżnicowanie poglądów respondentów w zależności od kierunku studiów najsilniej ujawnia czynnik I, określający prorynkowy charakter motywacji. W odniesieniu do dwóch kolejnych czynników związek ten jest również silny w roczniku 1996/97, natomiast istotny statystycznie, lecz słaby, w roczniku 1997/98.

Podsumowanie

Coraz więcej wyników badań potwierdza potoczną obserwację, iż w odczuciu społecznym wyższe wykształcenie zaczęło się opłacać. Przestało być wyłącznie albo przede wszystkim wartością autonomiczną, zaczęło natomiast oznaczać tyle co szybszy awans, wyższe zarobki i mniejsze ryzyko bezrobocia. Skokowy przyrost liczby studentów – który wystąpił na kierunkach społecznych, w tym ekonomicznych, transportu, usługowych i prawnych – wskazuje, że zainteresowania młodzieży kształtuje popyt przekształcającej się gospodarki i ciągle jeszcze wyraźny w wielu dziedzinach niedobór kadr.

Przedstawione wyniki badań stanowią kolejny dowód na prawdziwość powyższych zależności. O wyborach młodzieży – zaprezentowanych tu na przykładzie badań, którymi objęto studentów I roku większości wydziałów Uniwersytetu Warszawskiego – decyduje przede wszystkim charakter kierunku studiów, aktualne usytuowanie jego absolwentów na rynku pracy, możliwości zapewnienia sobie stabilnej pozycji w zawodzie, szybkiego awansu i wysokich dochodów. Z kontekstu, w jakim występują tego rodzaju preferencje, wynika ponadto, iż równocześnie byłoby dobrze, aby wybrany kierunek realizował ogólne oczekiwania formułowane wobec studiów, tzn. aby sprzyjał ogólnemu rozwojowi i przygotowywał do rozwiązywania problemów, czyli do działania w sytuacjach trudnych, nowych.

Literatura

Białecki I. 1982

Wybór szkoły a reprodukcja struktury społecznej, Ossolineum, Wrocław.

Białecki I., Sikorska J. (red.) 1998

Wykształcenie i rynek, TEPIŚ, Warszawa.

Edukacja... 1996

Edukacja w zmieniającym się społeczeństwie, przygotował zespół pod kierunkiem I. Białeckiego, MEN, TEPIŚ, Warszawa.

Gellert C. 1993

Structures and Functional Differentiation: Remarks on Changing Paradigms of Tertiary Education in Europe, w: C. Gellert (ed.): *Higher Education in Europe*, Jessica Kingsley Publishers, London.

Koralewicz-Zębik J. 1974

System wartości a struktura społeczna, Ossolineum, Wrocław.

Misztal M. 1979

Rola wartości i aspiracji w procesie osiągnięć edukacyjnych i zawodowych, PWN, Warszawa.

Meighan R. i in. 1993

Socjologia edukacji, red. nauk. Z. Kwieciński, Toruń, UMK.

Wiśniewski W. (red.) 1984

Miejsce wykształcenia w systemie wartości, w: *Oświata w społecznej świadomości*, PWN, Warszawa.

Wnuk-Lipińska E., Wójcicka M. 1997

Studia odpłatne i nieodpłatne na Uniwersytecie Warszawskim. Raport z I etapu badań, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Wójcicka M., Wnuk-Lipińska E. 1997

Uniwersytet w warunkach kształcenia masowego. Komunikat z badań, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 10.

Wójcicka M. 1999

Uwarunkowania dążeń edukacyjnych oraz motywy podejmowania studiów, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.